

KELTAINEN KIRJASTO

Pascal
Mercier

SANOJEN
PAINO

KELTAINEN KIRJASTO

PASCAL MERCIER:

Yöjuna Lissaboniin (2004, suom. 2010)

Sanojen paino (2020, suom. 2021)

PASCAL MERCIER

Sanojen paino

Suomentanut
TUULIA TIPA

TAMMI
HELSINKI

Saksankielinen alkuteos *Das Gewicht Der Worte* ilmestyi Sveitsissä 2020.

Copyright © 2020 by Pascal Mercier and Carl Hanser

Verlag GmbH & Co. KG, München

Suomenkielinen laitos © Tuulia Tipa ja Tammi 2021

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Painettu EU:ssa

ISBN 978-952-04-2133-5

Escrever não faz homens novos. Cria, porém, clareza e compreensão. Ou o seu semblante. E quando alguém é bem-sucedido com as palavras, é como um despertar para si próprio, e nasce, então, um novo tempo: o presente da poesia.

Pedro Vasco de Almeida Prado
O tempo da poesia
Lisboa 1903

Kirjoittamalla ei luoda uusia ihmisiä. Mutta sillä saadaan aikaan selkeyttä ja ymmärtämystä. Tai ainakin vaikutelma niistä. Ja kun sanojen kanssa käy tuuri, on kuin havahtuisi itsensä äärelle, ja niin saa alkunsa uudenlainen aika: runouden tämänhetkisyys.

Pedro Vasco de Almeida Prado
Runouden aika
Lissabon 1903

1

"*Welcome home, sir*", sanoi passintarkastaja Lontoon lentoasemalla. Simon Leyland katsoi miestä niin kuin katsotaan ihmistä, joka on juuri sanonut jotain tärkeää; jotain, mikä koskettaa. Hän otti passinsa. "*Thank you*", hän sanoi, "*thank you very much*". Hän käveli käytävää hitaasti kohti liukuportaita, jotka veivät alas matkatavaroiden noutoaulaan. Välillä hän astui sivuun, jäi seisomaan paikoilleen ja katseli kaikkea kuin ensimmäistä kertaa. Portaissa hän selasi sitten passiaan ja katseli kuvaansa. Viimeksi hän oli katsonut sitä työhuoneessaan Triestessä. Silloin se oli ollut kuva miehestä, jolla ei enää ollut tulevaisuutta. Nyt kuva näytti miehen, jolle tulevaisuus avautui jälleen. Hän ei vielääkään voinut täysin uskoa sitä. Hän antoi katseensa viipyä kuvassa pitkään ja kompuroi portaiden alapäässä, kun häntä kantanut liukuaskelma katosi tukevan lattian alle. Odotellessaan matkalaukkuaan hän mietti, miten oli Triestessä asettanut passin vetolaatikkoon muiden asiakirjojen joukkoon, jotka lapset sitten löytäisivät. Osaamatta selittää syytä hän oli painanut passia tasakämmenellä papereiden päälle. Se oli ollut lopullinen liike, jonkin sinetöivä painallus, ja jo niin tehdessään hän oli pelästynyt sitä. Se oli ollut syyskuussa, helteisenä sirocco-tuulen päivänä. Nyt oli marraskuu, ja laskeutuessaan lentokone oli liukunut ohuen sumun läpi.

Leyland käveli metroon vieville portaille ja jäi seisomaan niiden yläpäähän. Hän katseli metron suurta, valaistua tunnusta, leveää punaista ympyrää, jonka sininen viiva halkaisi ja jossa luki valkoisin kirjaimin UNDERGROUND. Hän oli ollut neljä- tai viisivuotias nähdessään sen ensi kertaa. Hän oli matkustanut äidin kanssa junalla Oxfordista Lontooseen, he olivat nousseet junasta Paddington Stationilla ja vaihtaneet siellä metroon. Lontolaiset kutsuivat sitä nimellä *the Tube*, ja he tunsivat ylpeyttä siitä, että metro oli maailman vanhin, äiti oli selittänyt. Lumoutuneena Leyland oli katsonut tunnelin mustaan suuhun, tunnelin jonka seinillä kulki nipuittain paksuja, noen mustaamia joutoja. Kaukana pimeydessä näkyi himmeänkeltaisia valoja, jotka muuttuivat suuremmiksi ja kirkkaammiksi, ja valojen liikettä säästi salaperäinen, uhkaava jyrinä, joka voimistui voimistumistaan. Kun juna vihdoin syöksyi tunnelista kuin hyökkäykseen käyden ja ajoi jylisten asemalle, se työnsi edessään ilmassaa, joka pyyhkäisi asemalaiturin ylitse ja nostatti laiturilla lojuvat paperiroskat ilmaan. Ilmassa haisi kellarilta, pölyltä ja hiiliuunilta, ja kuitenkin aivan erityiseltä. Se oli haju, jonka haistoi vain metroasemalla, se oli suuren, salaperäisen kaupungin haju, ja äitinsä kädestä pitelevä poika veti syvään henkeä.

Nyt Leyland laskeutui portaat laiturille. Heathrow oli Piccadilly Linen pääteasema, ja juna seisoj jo odottamassa. Hän astui kyytiin ja istuutui niin, että näki metroverkoston kaaviokuvan. Hän osasi verkoston ulkoa, eikä ollut yhtään asemaa, jolla hän ei olisi käynyt ainakin kerran. Ajatus siitä, että tämän valtavan kaupungin alla – niin syvällä, että jyrkillä liukuportailta sai seistä loputtoman pitkään – oli kaikkialla tunneleita, joissa sadat himmeävaloiset junat ajoivat nokisen pimeyden läpi, ei ollut koskaan lakannut kiehtomasta häntä. Hän oli aina ripustanut metroverkoston kartan työhuoneensa seinälle. Sidney, hänen poikansa,

oli pitkään yrittänyt suostutella häntä hankkimaan matkapuhelimen. Lopulta Sidney oli antanut hänelle puhelimen syntymäpäivälahjaksi ja asentanut siihen ohjelman, joka ilmoitti poikkeuksista Lontoon metron aikatauluissa. Äänimerkki kuulosti heleältä, hitaasti putoavalta vesipisaralta, ja sitten ruudulla saattoi lukea vaikkapa: *Central Line: two minutes delay at Bond Street*. Leyland ei saanut sovelluksesta tarpeekseen ja piti puhelinta aina mukanaan, vaikka häntä inhotti olla kaikkialla tavoitettavissa. Jos äänimerkki kuului hänen ollessaan seurassa, hän otti puhelimen esiin ja luki ilmeettömin kasvoin: *Circle Line: three minutes delay at Victoria Station*. Muut pitivät sitä päähänpintytymänä, mutta se oli paljon enemmän. Joskus hän istuutui Molo Audacelle, Triesten sataman isolle aallonmurtajalle, roikotti jalkojaan ja odotti äänimerkkiä Lontoosta. Hän lähti vasta, kun oli kuullut sen ja lukenut viestin. Aallonmurtaja ja *Tube*: kunpa ne vain olisivat voineet olla samassa paikassa.

Leyland kuunteli pyörien vaimeaa kolinaa junan lähtiessä liikkeelle. Aina kuullessaan äänen pitkän tauon jälkeen hän tunsu, kuinka oli kaivannut tätä hiljaista, rytmikästä ääntä. Ääni teki kaikesta helpompaa. Sulkiessaan passinsa syyskuussa lopullisesti laatikkoon hän oli kuvitellut istuvansa metrossa ja kuullevansa tämän äänen. Mikään ei enää auttaisi, hän oli ajatellut. Mikään ei auttaisi. Nyt hän sulki silmänsä. Se oli ohi. Se oli sitenkin ohi.

Leicester Square. Leyland käveli käytävää Northern Linelle. Laiturilla hän jäi seisomaan Cadburyn suklaa-automaatin eteen. Joka Lontoon-vierailulla hänellä oli tapana työntää koneeseen kolikoita ja ottaa luukusta tummansiniseen paperiin kääritty ja kultaisin kirjaimin koristeltu suklaalevy. Hän antoi suklaan aina sulaa suussa hitaasti, antoi useiden junien ajaa ohi ja veti syvään henkeä, kun ilmamassa pyyhkäisi hänen ylitseen. Samalla hän

mietti edellistä kertaa ja sitä edellistä ja muistutti mieleensä, mitä niiden välillä oli tapahtunut. *Miten olen ajan elämässäni käyttänyt?* kysyi hän sitten säännöllisesti itseltään. Joskus kysymys tuntui yksinkertaiselta ja selkeältä; toisinaan sillä taas tuntui olevan erityinen kaiku, eikä hän tiennyt varmasti, mitä oikein kysyi ja millainen vastaus voisi olla. Sitten hän matkasi ajatuksissaan Triesteen ja näki kaiken tarkasti edessään, joka kadun ja joka huoneen, hän pystyi kertaamaan mielessään kaikki tärkeät kohtaukset, ja silti hänellä oli levoton tunne, ettei se kaikki ollut aivan todellista. Että se liukui hänen ohitseensa ottamatta häntä mukaansa. Miten se oli mahdollista? Triestessä kuljeskellessaan hänestä toisinaan tuntui samaten kuin hänen aikaisempi elämänsä Lontoossa olisi muuttunut yhä epätodellisemmaksi. Sellaisina hetkinä Lontoon metron heleä merkkiääni puhelimessa kuulosti etäiseltä, haalistuvalta muistolta, tai pelkältä harhalta, puhtaalta mielikuvituksen tuotteelta. Vain silloin, kun hän työskenteli käännöksen parissa ja etsiskeli oikeita sanoja tunti toisensa perään, tunne kaikkoavasta, katoavasta todellisuudesta ei horjuttanut hänen varmuuttaan. Vain silloin kaikki oli niin kuin piti ja hetken täyttämää.

Tällä kertaa hän ei ostanut automaattista suklaata. Tämä kerta olisi erilainen. Kysymys elämän ajasta esitettäisiin nyt toisin. Hän oli tullut tänne kohdatakseen kysymyksen uudella tavalla. Miten – sitä hän ei vielä tiennyt. Warren Shawn, hänen setänsä, oli jättänyt Hampsteadin-talonsa hänelle perinnöksi. Viime päivinä hän oli Triestessä ajatellut taloa yhä useammin, ja yhä enemmän se oli alkanut tuntua oikealta paikalta seuraavan taipalen pohdintaan. Sidney ja Sophia olivat huomanneet, että hän otti mukaansa ison matkalaukun. Hyvästellessään lentoasemalla Sophia oli osoittanut hänen passiaan. ”Et sitten koskaan anonut italialaista”, hän oli sanonut. Leyland oli silittänyt

pian lääkäriksi valmistuvan tyttärensä hiuksia. ”Älä huoli, tullen kyllä takaisin”, hän oli sanonut. Kun lentokone oli noussut ilmaan, hän oli katsahtanut alas ja ajatellut: kaksikymmentäneljä vuotta. Entä nyt?

Junan pyörät kolisivat. Tottenham Court Road, Goodge Street, Warren Street, Euston. Vielä neljä pysäkkiä Belsize Parkiin. Juna ajoi asemalle. Tämän aseman hän tunsi parhaiten kaikista. Kolmen vuoden ajan hän oli noussut metroon ja metrosta täällä asuessaan Belsize Retreat Hotelin ullakkohuoneessa ja työskennellessään nälkäpalkalla hotellin yövartijana. Siitä oli yli neljäkymmentä vuotta. Hän oli tuntenut asemalaiturin joka penkin, joka mainoksen, likipitäen joka seinäkaakelin ja niiden saumat. Aseman toisella puolella oli ollut kaksi Cadbury-suklaa-automaattia, tällä puolella vain yksi. Kun hän oli viime käynnillään jäänyt junasta täällä, hän oli nähnyt, että yksi automaateista oli rikki ja roikkui seinällä vinossa. Hän oli joutunut pois tolaltaan hiljaisella, näkymättömällä tavalla. Kuvitelmissaan hän oli kiinnittänyt automaatin jälleen oikein paikkaan. Kun hän sitten lähti laiturilta ja vilkaisi taakseen, se roikkui taas vinossa.

Kun juna pysähtyi Hampsteadin asemalle, Leyland karkotti muiston mielestään. Hän nousi hissillä sumuiselle kadulle. Katulyhtyjen valo muodosti himmeän, utuisen valokehän. Hän käveli pitkin hiljaisia katuja, matkalaukun pyörät rämisivät mukulakivillä. Vinosti Warren Shawnin taloa vastapäätä oli teehuone, jossa setä oli juonut iltapäiväteensä täsmälleen kello neljältä. Leyland asettui ikkunasyvennykseen ja katseli taloa kadun toisella puolella. Se seisoi vähän matkan päässä jalkakäytävästä pimeänä ja hiljaa lehdettömien hedelmäpuiden välissä. Saattoiko talo kuulua todella nyt hänelle? Warren oli ostanut sen saadesaan neljäkymmentävuotiaana itämaisten kielten professuurin

School of Oriental and African Studies -laitokselta. Hän oli viettänyt vuosia itämaissa, Beirutissa, Damaskoksessa, Esfahanissa ja Jerusalemissa, ja oli saanut professorinvirkansa yhtenä yliopiston nuorimmista. Se oli tapahtunut samana vuonna, kun Leyland oli karannut koulusta Oxfordissa ja saanut töitä Belsize Retreat Hotelista. Hän oli vierailut Warren Shawnin luona, oli ollut loppukesä, talo tuoksui vastamaalattua ja ulkomaisin tarroin varustetut kirjalaatikot lojuivat yhä purkamattomina. Setä ei ollut kysynyt, miksi Leyland oli paennut Oxfordia, ja Leyland oli ollut hänelle siitä kiitollinen. Salaa hän oli toivonut pääsevänsä asumaan sedän luo. Hän oli kuitenkin tuntenut jo ensivierailulla: Warren Shawn oli mies, joka halusi asua yksin. Maatessaan myöhemmin sängyssään hotellin ullakkohuoneessa hän huomasi, että piti sedän asenteesta. Ja että hän piti oikeastaan myös ajatuksesta menestyä omin voimin. Hän oli käynyt Russell Squarella kuuntelemassa sedän luentoja arabiasta, persiasta ja hepreasta, ja hän näki yhä mielessään, miten setä luennon päätteeksi sytytti luentosalissa yhden litteistä, egyptiläisistä savukkeistaan. Luennot pidettiin aamupäivisin, Leyland taisteli yövuoron jälkeistä väsymystä vastaan, mutta hän meni paikalle, ja Warren Shawn nyökkäsi lyhyesti hänet nähdessään. Kerran kuussa Leyland kävi sedän luona, he joivat teetä ja setä kertoi itämaista.

Eräänä päivänä sedän olohuoneen seinällä roikkui suuri Välimeren kartta. Haluaisin osata kaikkien Välimeren maiden kielii, Leyland oli äkkiä sanonut. Se oli ollut spontaani ajatus, joka yllätti hänet itsensäkin, ajatus – siltä hänestä myöhemmin tuntui – joka kokosi yhteen kaiken, mikä hänelle oli tärkeää. Aate ilmaisi koko sitä elämänjanoa, joka oli ajanut hänet Oxfordista. Warren Shawn oli nauranut, vilkaissut karttaa ja katsellut Leylandia sitten jonkin aikaa. ”Ei se mahdotonta ole. Sinusta voin sen uskoakin. Aloita saman tien. Äläkä unohda maltan kieltä!”

Naapuritalossa Kenneth Burke avasi ikkunan, jäi paikoilleen ja sytytti tupakan; sumussa sen hehkuvalla päällä oli katulyhtyjen lailla himmeä, utuinen kehä. Burke oli asunut talossaan jo pitkään ja oli pitänyt Warren Shawnista huolta tämän viimeisinä vuosina. ”Kenneth järjestää sitten kaiken”, setä oli sanonut, kun Leyland oli vierailut hänen luonaan viimeistä kertaa. Juuri Burke oli soittanut Triesteen ja ilmoittanut Warrenin kuolemasta. Se oli ollut heinäkuussa, vähän sen jälkeen, kun tohtori Leonardi oli antanut Leylandille diagnoosinsa. Sophia oli löytänyt Leylandin pakkaamasta matkalaukkuun. ”Et kyllä matkusta sinne”, Sophia oli sanonut, ”et tällaisen diagnoosin jälkeen. Kuvittele, jos saat kohtauksen matkalla.” Hän oli istuttanut Leylandin pehmeästi sängyn reunalle ja pidellyt siinä, kun tämä oli alkanut täristä. Sitten hän oli purkanut matkalaukun ja laittanut syötävää. Ennen opiskelua hän oli toiminut sairaanhoitajana, ja potilaat rakastivat hänen rauhallista, vakaata olemustaan, joka hälvensi kaikki pelot. Hän oli soittanut Burkelle ja peruuttanut isänsä tulon hätävalheen varjolla. Kaksi viikkoa myöhemmin Warrenin asianajajalta oli saapunut kirje, jossa Leylandille ilmoitettiin, että hän peri talon. Yhtenä unettomana yönä toive talon näkemisestä vielä kerran oli kasvanut ylivoimaiseksi: halu kulkea huoneissa ja seistä Välimeren kartan edessä. Kuin unessa, jossa toiveet kumosivat todellisuuden kaikki vastukset, hän oli ajanut lentokentälle pieni matkalaukku mukanaan. Hän oli tuskin ehtinyt astua lähtöaulaan, kun päänsärky oli alkanut, ja WC:ssä hän oli antanut ylen. Tuntia myöhemmin hän oli ollut jälleen kotona. Sophia ei ollut saanut tietää mitään.

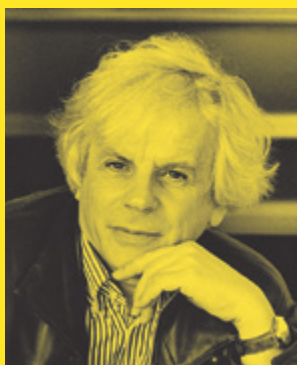
Ja nyt hän istui teehuoneessa ja katseli pimeää taloa kadun toisella puolen. Pimeänä ei ollut vain talo; myös portilta ovelle johtavat lamput, jotka ennen olivat aina palaneet, olivat nyt pimeinä. Se oli elämän päättymisen jälkeistä pimeyttä, pimeyttä, jossa aika

ei enää soljunut. Hän sytyttäisi myöhemmin kaikki valot ja saisi ajan taas kulkemaan. Muttei heti. Hän tilasi vielä teen ja vähän syötävää. Nyt, kun hänellä oli jälleen tulevaisuus, hän halusi käyttää aikansa tuhlailevasti. Tuntea, miten se kului, vaikkei tehnyt mitään. Tuntea, ettei hän enää ajautunut henkeään pidätellen loppua kohti. Tuntea, että hän saattoi lykätä asioita katumatta sitä myöhemmin. Ensimmäisen uuden aikansa päivän hän oli viettänyt Triesten ja Muggian välisellä lautalla. Koko päivä lautalla, edestakaisin, edestakaisin. Kolmannella kerralla lipunmyyjä ei halunnut enää maksua. ”*Va bene!*” Päivän viimeisellä matkalla lipunmyyjä istui hänen viereensä ja sytytti tupakan. ”Tämä reitti on teidän mieleenne”, nainen sanoi ja puhuessaan puhalsi savua ulos. ”Jokainen kerta on kuin ensimmäinen”, Leyland oli sanonut. Lipunmyyjä katsoi häntä ymmällään. ”*Veramente?*” Hetken Leylandin teki mieli kertoa hänelle tarinansa, ventovieraalle naiselle, jonka kasvoille tuuli liehutti hiuksia. He olivat nousseet lautalta yhdessä ja kävelleet vierekkäin muutaman askelen aallonmurtajaa. ”*Ciao*”, nainen oli sitten sanonut, kääntynyt kohta ympäri ja heilauttanut kättään. Leyland oli istuutunut Molo Audacelle ja roikottanut jalkojaan. Kun yksi laivoista lähti matkaan, hän oli upottanut housunlahkeet ja kengät lainehtivaan veteen ja katsellut, miten levä kietoutui nilkkojen ympärille.

Leyland maksoi, käveli hitaasti kadun yli Kenneth Burken talolle ja soitti ovikelloa. Koira haukkui. Warren Shawnin luona käydessään hän oli toisinaan nähnyt Burken pihalla, ja he olivat tervehtineet toisiaan vähäsanaisesti. Vihainen mies, ja myös loukattu, hän oli ajatellut. Burke tuntui työntävän kalvakoja kasvojaan riidanhaluisena muita ihmisiä kohti, kuin olisi pitänyt kaikkia vastustajinaan. Nyt hän seisoi ovella parta ajamatta ja hiukset lyhyiksi kynittyinä ja tarkasteli Leylandia silmät sirrilään. ”Ai, te se olette”, Burke sanoi sitten ja päästi hänet sisään.

Koira, bokseri, ilmestyi paikalle ja murisi. Burke piti sitä kiinni. ”Hiljaa, Billy”, hän sanoi. Juuri hän oli löytänyt Warren Shawnin. ”Warren kulki huterasti, pystyi lukemaan vain suurennuslasin kanssa eikä käynyt juuri lainkaan ulkona. Tuolla teehuoneesakaan hän ei enää käynyt. Kävin hänen puolestaan kaupassa ja huolehdin hänestä muutenkin. Hän pystyi yhä laittamaan ruokaa. Hänhän piti aina kokkaamisesta. Mutta kaikki väheni. Sanoisin, että hän oli yksinkertaisesti saanut tarpeekseen, tarpeekseen kaikesta. Sitten yhtenä iltana valo ei enää syttynyt. Menin käymään ja löysin hänet peiton alta sohvalta, siitä, missä hänellä oli tapana ottaa päiväunet.” Burke katsahti ikkunasta pimeää taloa. ”Miten talo voikin säteillä niin äärimmäistä poissaoloa, niin valtavaa tyhjiyttä. Hän ei halunnut Oxfordin sukuhautaan, hän halusi tulla tuhkatuksi, ja tuhkat piti sirotella hänen puutarhaansa. Huolehdin asiasta, sain siihen valtuudet.” Burke vaikeni joksikin aikaa. ”*Kuin minua ei olisi koskaan ollutkaan*, hän sanoi, kun puhuimme siitä. Hänessä oli jotain pehmeää ja samalla jotain kiihkeää, radikaalia. Mutta senhän te varmasti tiedättekin.” Kuului kellon tikitystä ja koira murisi. ”Etsin hänen papereistaan asianajajan osoitteen, testamentin takia. Muuten olen jättänyt kaiken silleen, minähän sain sitten tietää, että te peritte talon.” Hän empi, ja hetken ajan Leyland oli aistivinaan pettymystä. ”Minulle hän testamenttasi käteisvaransa, melkoisen summan rahaa, hänhän ei kuluttanut mitään.”

Nyt hän antoi Leylandille avaimen. ”Kun kuulin, että olette tulossa, panin lämmityksen päälle. Jos tarvitsette jotain, löydätte minut täältä.” Hän jäi seisomaan koiran kanssa ovensuuhun, kun Leyland lähti. Hänen asentonsa ei ollut torjuva, vain etäinen. Jos joku päättäisi ryhtyä kaventamaan tuota etäisyyttä, se ei kävisi nopeasti.

PASCAL MERCIER (s. 1944) on sveitsiläisen Peter Bierin kirjailijanimi. Romaani *Yöjuna Lissaboniin* ihastutti lukijoita ympäri maailmaa ja nosti Mercierin eurooppalaisten nykykirjailijoiden etujoukkoon. Kirjailijan roolin ulkopuolella hän on luonut mittavan uran yliopistomaailmassa. Hän väitteli filosofian tohtoriksi vuonna 1971 aikaa käsittelevällä väitöskirjallaan.

Haikea romaani kirjaimellisesta ja kuvaannollisesta kotiinpaluusta, oman äänen löytämisestä sekä siitä, mitä vaaditaan, ennen kuin kysymme itseltämme: kuinka tahdomme elämämme elää?

”Mestarillinen teos, joka punoo yhteen kaikki olemassaoloamme koskevat suuret kysymykset.” VOLKSKRANT

”Syvälinen ja samanaikaisesti viihdyttävä.” SRF

Päällys: Markko Taina • Päälyksen valokuvat: Getty Images ja iStockphoto

